

Дослідження впливу креативного мислення на соціалізацію молодших школярів у сучасних умовах.

У статті здійснюється аналіз проведеного експерименту щодо впливу креативного мислення на процес дорослішання та гармонійну й гуманну інтеграцію учнів молодших класів у світ дорослої спільноти. Надаються приклади можливих методичних підходів стосовно формування такого мислення у освітньому процесі, а саме на заняттях англійської мови.

Analysis of the carried out experiment about influence of the creative thinking upon the growing up process, harmonious and humane integration of the primary school pupils in the world of adults' community is given in the article. Examples of possible methodological approaches of creative thinking facilitation in the educational process (on the English lessons) are illustrated.

Розвиток сучасної України визначається у загальному контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні загальнолюдські культурні цінності. Інтеграційний процес нашої країни відображається у використанні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору. Здійснюється формування на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною європейської вищої освіти, яка ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування. Хоча залишені нам у спадок традиції пострадянської освіти містять багато позитивних аспектів, однак новий ритм життя, глобалістські рухи, прискорене формування інформаційного суспільства на теренах нашої держави вимагають відповідних змін щодо запровадження новітніх технологій та методик у навчальний процес. Позаяк останні тенденції у розвитку методики навчання наголошують на принциповій необхідності розвитку нової культури мислення у школярів, а саме – самостійності пошуку, критичності, креативності мислення, що відповідало б сучасним вимогам життя, а не лишень пасивного засвоєння інформації, у цій

статті буде розглядатися саме можливість формування такого мислення освітніми засобами (у даному випадку на заняттях англійської мови) у молодших школярів. Поряд із цим, простежуватиметься вплив такого мислення на успішність та гармонійність соціалізації учнів молодших класів. Адже існує безліч свідчень про ускладненість процесу дорослішання на теперішньому етапі, про неблагополуччя у власне дитячій спільноті, що може бути розкритим через аналіз функціонування дитячої субкультури (Д.І. Фельдштейн, М.В. Осоріна, І.С. Кон, Авраменкова В.В, В.Т. Кудрявцев та інші).

Таким чином, у тестуванні брали участь діти молодшого шкільного віку. У експерименті були задіяні однакова кількість одновікових хлопчиків і дівчаток (усього шістдесят учнів), діти мали різні показники успішності, були із сімей різного рівня матеріального забезпечення, із повних і неповних родин. Робота проводилась із дотриманням принципів *конфіденційності та добровільності* (імена в бланках давалися довільно для позначення статі та розрізнення дітей). Інтерв'ю-тестування здійснювалося на базі Рівненської ЗОШ №2 за сприяння штатного шкільного психолога О.С. Шаповаленко, вчительки молодших класів О.Л. Смаль та директора школи А.Я. Нагорного; експертне оцінювання проводилося чотирма вчительками - класними керівниками цих класів.

Об'єктом дослідження був процес соціалізації дітей молодших класів шляхом виявлення основних показників соціальної дезадаптації молодших школярів через замір їх внутрішнього біодуховного стану. *Предметом* дослідження став вплив креативного мислення на процес дорослішання дітей молодших класів у сучасних умовах. *За гіпотезою* розвинене креативне мислення сприяє гармонізації входження дітей у світ дорослих, розширюючи світогляд учнів, гнучкість мислення, а відтак і впевненість у собі, у своїй здатності вирішувати проблемні ситуації.

У дослідженні використано комплексний *метод інтерв'ю-тестування*, що включає в себе такі *методики*: 1. методика інтерв'ю-тестування М.Б.Земша; 2. адаптований тест Дембо-Рубінштейна на діагностування самооцінки за

трьома шкалами “Чарівні гори”;3. запитання-тест Рене Жіля на дослідження сфери міжособистісних стосунків дитини за сприйманням внутрішньосімейних відносин та *метод експертних оцінок*..

Під час дослідження виділилися такі параметри заміру внутрішнього духовного стану: 1.тональність вияву внутрішнього стану емоційної сфери: настрої, почуття, властиві дитині в певний момент часу; 2. соціальний параметр, що виявляється у пріоритетних цінностях а також у ставленні учня до інститутів соціалізації (школи і сім’ї).

До *критеріїв* заміру внутрішнього стану належать: задоволення матеріальним рівнем своєї сім’ї, задоволення соціальною захищеністю, міжособистісним спілкуванням (вдома, в школі, на вулиці), особистим здоров’ям, навчанням, навколишньою природою. За твердженням професора В.М. Шепеля, рівень цієї задоволеності визначається сукупністю самооцінок компонентів, що входять в біодуховний стан дитини.

В експерименті було виділено такі блоки (шкали) компонентів заміру внутрішнього біодуховного стану як оцінка дитиною своїх особистих якостей, думка дітей про свій настрої у момент опитування, уявлення про життєві цінності молодших школярів, сформованість патріотичних почуттів, професійна орієнтація особистості, рівень задоволення матеріальним становищем сім’ї, в якій проживає дитина, наявність відчуття соціальної захищеності, рівень задоволеності своїм здоров’ям, навчанням, стосунками з батьками, з вчителями, міжособисті стосунки із однолітками та іншими дітьми в школі та поза школою та соціальна адекватність поведінки.

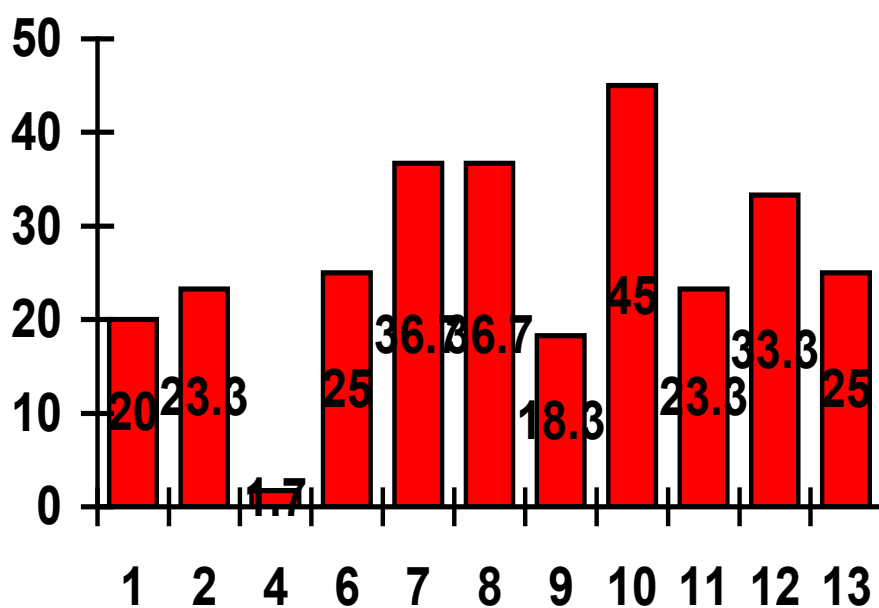
Аналізуючи відповіді дітей за поданими показниками, що виступали в якості основних компонентів (критеріїв) заміру внутрішнього біодуховного стану учнів молодших класів, першочергово розглядалися негативні відповіді та показники незадоволеності конкретними параметрами, щоб з’ясувати основні тривожні тенденції соціальної дезадаптації молодших школярів.

Найбільше негативних відповідей було отримано щодо наступних блоків питань:

1. задоволеність стосунками з батьками (10-й блок - 27 учнів);
2. наявність відчуття соціальної захищеності та задоволеність станом власного здоров'я (7-й та 8-й блок – по 22 негативних показники);
3. міжособистісні стосунки з однолітками (12-й блок - 18 учнів);

Також, високими є негативні показники по блоках питань щодо задоволеності матеріальним станом та соціальної адекватності поведінки. Загалом отримані дані дозволяють стверджувати про значний рівень труднощів у соціалізації дітей, неблагополучний внутрішній біодуховний стан, адже деякі негативні показники сягнули 45%, 36.7% від загальної кількості протестованих дітей.

Зобразимо наші дані по всіх чотирьох класах графічно у відсотках з допомогою гістограми:

блоки питань

Аналізуючи *вибори професії* (п'ятий блок завдань), слід зауважити, що серед професій, які традиційно обирають діти (вчитель - 13 виборів, лікар – 9 виборів, міліціонер - 3, водій - 9, перукар - 1 вибір тощо), з'явилися нові, характерні для сьогодення. Зокрема такі, як гонщик – 1 вибір, модель - 2

вибори, продюсер - 1 вибір, бізнесмен – 9 виборів, юрист – 2 вибори, домогосподарка – 4 вибори та генеральний директор – 1 вибір. Як видно із вище наведеного, найпопулярнішими серед дітей є професії вчитель, міліціонер, водій та бізнесмен. Деякі діти не могли визначитися із вибором, інші називали по кілька імовірних варіантів. Найбільше „традиційних” професій та невизначених позицій зустрічалося серед учнів перших класів.

Стосовно *вибору найголовнішого в житті* (блок завдань щодо життєвих цінностей – 3-й), то в дітей 1-2 класів зустрічалися такі відповіді, як телевізор, іграшки, книжка, комп’ютер тощо, тоді як у дітей 3-го та 4-го класу відповіді були більш зрілі – сім’я, здоров’я, успіхи у навчанні, добро, життя, мир.

Щодо патріотичних почуттів, то учні майже однотайно (за одним винятком) засвідчили своє позитивне ставлення до рідного міста та країни, що відображає вплив загального зростання патріотичності під час та після подій „помаранчевої революції”.

Як уже було зазначено, блоки питань щодо задоволеності стосунків із батьками та однолітками, відчуття соціальної захищеності та задоволеності здоров’ям отримали найбільшу кількість негативних показників. Отже, ми можемо зробити висновок, що вони є найслабшою ланкою щодо порушення соціальної адаптації молодших школярів, яке ми обґрунтовуємо як закономірний наслідок проблемного характеру соціалізації в суспільстві перехідного типу (стосовно перших трьох пунктів) та об’єктивною тенденцією погіршення показників здоров’я дітей загалом через забруднене навколишнє середовище та ряд інших причин. Суспільство, що змінюється, не здатне ставити реальні та адекватні завдання перед вихованням, оскільки воно ще не має створеного канону людини і стійкого сценарію свого розвитку, воно тільки намагається визначити свої цінності та їх ієрархію, віднайти нові ідеологічні установки. Воно тільки знає, що необхідно виховувати “іншу” людину та робити це “інакше”. Соціально-економічне неблагополуччя має безпосередній вплив на основний інститут соціалізації дітей - сім’ю. Проведені в 90-ті роки реформи українського суспільства неоднозначно вплинули на цей соціальний

інститут соціалізації та призвели до значних змін в її життєдіяльності. Багато сімей із втратою попередньої державної підтримки, не зуміли адаптуватися до нових умов життя, сформувавши необхідну для свого захисту стратегію та механізми. Часто матеріальні труднощі та боротьба за виживання, тенденція перекладати відповідальність за виховання дитини на державні установи призводить до скорочення міжособистісного спілкування батьків із дітьми, що життєво необхідно для відчуття дитиною свого внутрішнього благополуччя, здійснення переоцінювання споживацьких потреб та недооцінювання передусім моральних та духовних потреб дитини.

Під час формуючого експерименту на заняттях англійської мови учні, які до того не використовували ніяких додаткових посібників та працювали за загальноосвітніми програмами з підручником, за сприяння вчительки англійської мови у молодших класів на кожному уроці окрім вимог програми 5-10 хвилин працювали над додатково розробленими вправами, метою яких було сприяти розвитку в учнів навиків креативного мислення.

Творчі завдання, які застосовувалися під час дослідження, виконувалися частково українською, частково англійською мовою, залежно від складності завдання та вікової групи учнів. Під час експерименту використовувалися елементи художнього мистецтва, коли учням пропонували розмалювати певні графічні образи, написати їх назву та назви кольорів. І навпаки, учні малювали те, що було написаним, або сприймали на слух певні слова і схематично зображували предмети. Наприклад, були такі завдання, як: зобрази, на що схожий звук крапельки води; намалюй вдома, як звучить це невідоме слово, буква; намалюй свою сім'ю та підпиши, хто є хто і їх вік англійською мовою; намалюй своє життя і розкажи про нього англійською мовою (сім'я, друзі, школа, вчителі, хобі тощо); зобрази і спробуй розповісти англійською мовою, яка твоя найбільша мрія; намалюй світ, в якому ти живеш, улюблену казку тощо. Частиною завдань були пісні на активний навчальний матеріал молодших класів. Спів цих пісень супроводжувався танцем, мімікою – слова співалися та протанцьовувалися усім тілом, відбувалася своєрідна вистава, зображення

пісні. Вчитель стимулював розкутість, артистизм учнів, вільне самовираження. Подібне поєднання фізичної активності та навчальної діяльності сприяло зменшенню втомлюваності учнів, збільшувало їхню зацікавленість, включало ігровий момент, що цілком відповідає віковим вимогам молодшої школи. Нижче подані деякі приклади навчальних ігор, що стимулюють розвиток творчого мислення та успішного закріплення навчального матеріалу.

1. Names (імена). Кожна дитина пише на листочку своє ім'я. Усі листочки збираються, перемішуються та роздаються. Кожен підходить до учня, чиє ім'я написано на картці, ставлячи прості запитання:

Are you... , then he/she asks a pupil a few questions about the family, hobbies etc.

2. Snow ball (снігова куля)

Кожен учень каже одне речення про себе. Наступний учень повторює речення та додає своє. М'яка іграшка може використовуватися та передаватися по ланцюжку, щоб пом'якшити атмосферу.

3. Identify cards (ідентифікаційні картки)

Учнів ділять на пари. Їхнім завданням є задавати прості запитання та заповнити картки.

Name (ім'я):

Family (родина):

Hobbies (інтереси):

Something I like to do (що я роблю робити):

Three things I like (три речі, які мені подобаються):

Three things I do not like (три речі, які мені не подобаються):

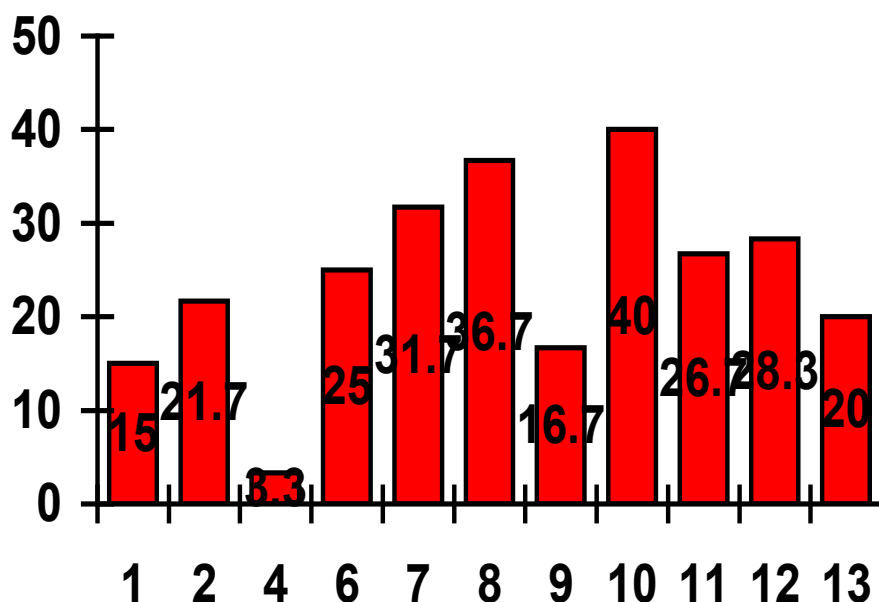
Кожен учень малює на картці портрет опитаного. Картки вивішуються в класі.

4. Back to back (спина до спини).

Два учні стають спиною один до одного та описують один одного (ім'я, вік, зовнішній вигляд – в залежності від рівня володіння мовою та віку).

Під кінець семестру здійснювалося повторне тестування учнів.

Зобразимо графічно специфіку змін, що відбулися у всіх чотирьох класах у відсотках з допомогою гістограми:

блоки питань

Проаналізувавши отримані дані та зіставивши їх графічні зображення, спостерігається деяке зниження загального рівня негативних показників майже по всіх шкалах, окрім шкали задоволеності матеріальним станом та станом свого здоров'я – дані не змінилися, але експеримент і не міг ніяким чином вплинути на фінансове благополуччя сімей дітей та їх фізичний стан, ці шкали мали лишень діагностичне значення. На один показник збільшилося негативних відповідей стосовно патріотичних почуттів. Це можна пояснити тим, що перше тестування проводилося власне під час подій „помаранчевої революції”, тоді як друге – в кінці квітня та на початку травня 2005 року, коли загальне піднесення вже дещо зменшилося. На два показники збільшилося незадоволення стосунками з вчителем – це можна пояснити тим, що не всім дітям легко змінити звичні стереотипи щодо роботи на уроці, деяким учням було спочатку доволі важко емоційно розкритися. Оскільки експеримент тривав порівняно

обмежений час (один рік, враховуючи усі етапи), можна припустити, що при тривалому використанні подібної моделі навчання, діти мали б більше часу для звикання та ці показники знизилися б. Зросли позитивні показники щодо оцінки власних особистих якостей, настрою, щодо відчуття соціальної захищеності, задоволеності навчанням, стосунками з батьками, однокласниками та показники шкали соціальної адекватності поведінки.

Таким чином, беручи до уваги вищезазначене, можна зауважити, що гіпотеза дослідження загалом підтвердилася, адже рівень незадоволеності щодо шкал, які у попередньому тестуванні набрали найбільше негативних відповідей (окрім шкали задоволеності здоров'ям), зменшився. Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що розвинене креативне мислення сприяє успішнішій соціалізації дітей молодшого шкільного віку та, що таке мислення можна і слід розвивати саме освітніми засобами, адже саме школа, поряд із сім'єю та групою однолітків, є одним із основних інститутів соціалізації дітей цього віку.

Література:

1. М.Б. Земш

Метод інтерв'ю-тестирования в начальной школе // Школьные технологии – 1998, №4.

Авторська картка: Курята Ю.В., викладач кафедри практики англ.м. Рівненського державного гуманітарного університету; аспірант Національного університету „Острозька академія” зі спеціальності педагогічна та вікова психологія; м.Рівне, вул. А.Мельника 6/56, дом.тел. 62-45-18